

Robert Porzak, Sally A. Baas, Joanne Cashman, Mariola Rosser, Joyce K. Sebian

Organizacja systemu profilaktyki opartej na społeczności szkoły

Skuteczna realizacja szkolnych programów profilaktyki opiera się na współpracy społeczności szkolnej, w tym zwłaszcza współdziałaniu między:

- pracownikami oświaty,
- specjalistami z zakresu zdrowia psychicznego,
- zainteresowanymi reprezentantami społeczności rodziców i uczniów.

Działania oparte na społeczności wymagają odpowiedniego przygotowania, w tym:

- jasno określonych, czytelnie ukierunkowanych i łatwych w zarządzaniu celów;
- odpowiednio zaplanowanego czasu realizacji;
- oparcia w danych z badań na temat tego, co trzeba zmienić w społeczności i jakie działania pozwalają uzyskać takie rezultaty
- wdrożenia polityki, praktyki i programów profilaktycznych o sprawdzonej skuteczności;
- uważnego monitorowania, zapewniającego jakość wdrożenia

Do zaangażowania społeczności lokalnej w profilaktykę, której centrum jest szkoła, konieczne jest jednoczesne spełnienie kilku warunków, w tym zwłaszcza:

1. Społeczności lub jej znaczący przedstawiciele okazują gotowość do współpracy poprzez rzeczywiste podejmowanie aktywnych ról profilaktycznych.
2. Zasady i przepisy ogólne i lokalne umożliwiają formalizację działania społeczności (np. stowarzyszenie się lub budowanie koalicji).
3. Obowiązujące w społeczności wartości sprzyjają zdrowiu (np. wysoka pozycja zdrowia, cenie tolerancji) a normy zdrowotne eliminują zachowania ryzykowne (np. niska aprobaty stosowania substancji, silne normy antynarkotykowe, antyalkoholowe, antytytoniowe, anty-ryzykowne).
4. Siła wpływu społecznego i tożsamości kulturowej społeczności jest wysoka.

Budowanie środowiska profilaktycznego poprzez system impulsów zachęcających do działań prozdrowotnych i zniechęcających do zachowań szkodliwych, to najtańsza, za zarazem najskuteczniejsza w długiej perspektywie forma działań profilaktycznych. Impulsy łączy się w system budowany zgodnie z zasadami architektury wyboru. Jednym ze skutecznych narzędzi dotarcia z impulsami jest wykorzystanie mobilnych technologii komunikacyjnych, obecnych w życiu młodzieży wszędzie i zawsze.

Przykładowe impulsy ostrzegające przed ryzykiem i utrudniające jego podjęcie, to m.in.: obowiązek oddalenia lokalizacji punktów sprzedaży tytoniu i alkoholu od szkół, ograniczenie sprzedaży legalnych substancji psychoaktywnych osobom niepełnoletnim, zakaz palenia tytoniu i spożywania napojów alkoholowych w przestrzeni publicznej, ograniczenie czasu emisji reklam tytoniu i alkoholu, konieczność uzupełnienia reklam rzetelnymi i wyraźnie przekazanymi informacjami o szkodliwości palenia tytoniu i picia alkoholu.

Dobre rezultaty zniechęcające przynosi też wysoka aktywność na wyroby tytoniowe i alkoholowe oraz obowiązek przeznaczenia stałej części lokalnych wpływów ze sprzedaży alkoholu na działania profilaktyczne o wysokiej skuteczności.

Impulsy promujące zachowania prozdrowotne, to np.: zwiększenie dostępności boisk i innych terenów aktywności fizycznej, dostęp w szkole wyłącznie do produktów spożywczych o niskiej zawartości cukru czy tłuszczu a wysokiej ilości błonnika, dostępność mediacji zastępujących agresję, programy rówieśniczego nauczania wspomagającego osiąganie sukcesów edukacyjnych, uczenie technik uważności (*mindfulness*), zmniejszających poziom stresu i zwiększających samoregulację, działania informacyjne, w postaci reklam i kampanii społecznych promujących zachowania prozdrowotne i uwrażliwiających na potrzeby innych ludzi, w tym zwłaszcza wsparcia osób z ograniczoną możliwością poruszania się i trudnościami zdrowotnymi, podwyższenie reaktywności na przejawy agresji, przemocy i zagrożeń internetowych, jak i wrażliwości na problemy psychiczne, np. depresję.

Przykładem procedury umożliwiającej skuteczne wdrożenie działań profilaktycznych opartych na społeczności szkoły jest model Partnerstwa IDEA, oparty na czterech krokach:

- Krok 1. Integracja wokół problemów. Zachęcamy do poszukiwania wspólnych trosk.
- Krok 2. Zapewnienie odpowiedniego udziału. Zachęcamy motywujemy do działania uczestników społeczności i niezbędne osoby / instytucje spoza społeczności.
- Krok 3. Wykonanie prac w sposób partnersko łączący w działaniu profilaktycznym siły rodziców, nauczycieli i ekspertów.
- Krok 4. Przewodzenie profilaktyce szkolnej przez społeczność, z udziałem rodzin, nauczycieli, ekspertów szkolnych i pozaszkolnych oraz przedstawicieli instytucji otoczenia szkoły.

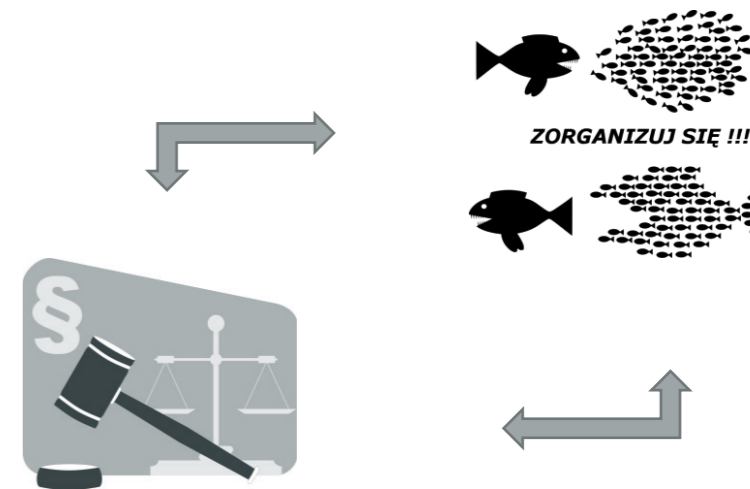
Przykładem podejść ukierunkowanych na pojedyncze osoby, ale uwzględniających integrację społeczności wokół celów profilaktycznych może być program Wychowania Opartego na Sercu. Metody wykorzystywane w programie opierają się na trzech podstawowych zasadach, w których szkolą się rodzice i nauczyciele:

1. „Na pewno NIE” – odchodzenie od spraw i sposobów działania, które idą źle.
 2. „Na pewno TAK” – budowanie konkretnych sukcesów i ich świętowanie w wyraźny sposób.
 3. „Na pewno JASNE” – wyraźne określanie granic i oczekiwań oraz konsekwencji.
- Dalsze zajęcia w tym programie zapewniają wsparcie we wprowadzaniu zasad i radzeniu sobie z trudnościami.

Skuteczna profilaktyka szkolna

Prawne i organizacyjne podstawy profilaktyki

Przygotowanie i druk sfinansowano z środków projektu SYSTEM ODDZIAŁYWAŃ PROFILAKTYCZNYCH W POLSCE - stan i rekomendacje dla zwiększenia skuteczności i efektywności planowania i realizowania działań profilaktycznych w mikro i makro skali. Projekt zrealizowany przez Fundację „Masz Szansę” jako zadanie publiczne na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej w ramach programu Bezpieczna+. Umowa nr MEN/2016/DWKI/1175

Antoni Jeżowski

Prawno-ekonomiczne podstawy skutecznej profilaktyki

Poziom państwa

Studia podyplomowe adresowane dla urzędników administracji publicznej. Problemy z ich organizacją związane są z brakiem stosownych kadr akademickich, dodatkowo mających kompetencje do interdyscyplinarnego i całościowego oglądu zagadnień, choć warto zauważyć, że od adresatów tych studiów na ich administracyjnych stanowiskach właśnie takiego podejścia oczekuje się. Być może to nie uczelnie winny wychodzić z własną ofertą, ale administracja, w drodze zamówień publicznych, winna artykułować swoje oczekiwania.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 24 lipca 2015 r. po ostatniej nowelizacji nie może regulować działań innych resortów. W tym przypadku potrzebna jest inna delegacja ustawowa – rozporządzenie z poziomu całej Rady Ministrów.

Załącznik do rozporządzenia ministra w sprawie podziału części oświatowej subwencji ogólnej na rok 2018 stanowi, iż w pkt 4 znalazła się waga P4 = 1,40. Element ten obejmuje jednak wiele różnych niedostosowań i niepełnosprawności co od strony finansowej zaciemnia obraz i nie daje pełnej informacji o wysokości, celowości i zasadności ponoszonych nakładów. Nie jest naszą intencją sugerowanie zamiany formuły subwencji na rozliczalną dotację, ale ten krok wymaga udoskonalenia i szukania nowoczesnych rozwiązań.

W jednostce samorządu terytorialnego

Diagnostując obszar potencjalnych usług edukacyjnych można wziąć pod uwagę liczebność mieszkańców w jst. Kolejne to czynniki materialne i intelektualne środowiska, czasem w ujęciu wyspowym, by określić poziom rozkładu zagrożeń ograniczony do poszczególnych sołectw, dzielnic lub osiedli. Polityka winna trafiać w sedno problemu, a nie rozmywać go w ujęciu statystycznym.

Innymi, potrzebnymi obszarami analizy są np.:

- powierzchnia użytkowa mieszkań,
- saldo migracji wewnętrznej i zewnętrznej,
- stosunek młodzieży do nauki szkolnej,
- status materialny rodzin w jst,

1

- wydatki budżetu liczone na jednego mieszkańca, ale nie w ujęciu całej jst, lecz wyliczone dla poszczególnych środowisk,
- wydatki liczone na jednego ucznia na zadania edukacyjne i profilaktyczne (w tym na zapobieganie niedostosowaniu społecznemu) dla każdej szkoły oddzielnie.

Wnioski płynące choćby z tych analiz mogą nie tylko służyć poprawie dystrybucji środków publicznych, ale też dyscyplinowaniu np. dyrektorów szkół, szkoleniu czy wspomaganie pracowników administracji celem wzmocnienia ich kompetencji.

Aktywność samorządów lokalnych w zakresie prawotwórczym to opublikowanie w dziennikach urzędowych województw bez mała 5,4 tys. uchwał z tego obszaru (stan na 14.10.2018 r.), co dowodzi, że aktywność jst w tym zakresie jest duża, wzajemna wymiana o tym informacji mogłaby usprawnić wspólne inicjatywy i działania.

W szkole i placówce oświatowej

Ustawa – Prawo oświatowe stanowi, że statut szkoły zawiera w szczególności organizację i formy współdziałania szkoły z rodzicami w zakresie nauczania, wychowania, opieki i profilaktyki. Istotnym postanowieniem jest i to, że zapewnienie kształcenia, wychowania i opieki, w tym kształcenia specjalnego i profilaktyki społecznej, jest zadaniem oświatowym jst. I co prawda zadania te są zadaniami oświatowymi jst, ale przecież ich realizacja odbywa się w szkołach i placówkach edukacyjnych przez zatrudnionych w nich nauczycielami.

Oczywistym jest, że działania w ramach owego zadania po obu stronach wyraźnie różnią się akcentami. Po stronie jst jest zapewnienie warunków finansowych, prawnych, organizacyjnych i administracyjnych.

Po stronie szkół i placówek edukacyjnych przede wszystkim podejmowanie konkretnych działań na zidentyfikowanych polach wobec określonych środowisk i osób.

2

Ustawa o finansach publicznych obliguje, iż zadania winny być realizowane w sposób zgodny z prawem, efektywny, oszczędny i terminowy. Zasady legalizmu i terminowości w działalności publicznej są dość oczywiste, o wiele trudniej wykazać się oszczędnością, zaś analiza efektywności może nastroczać metodologicznych problemów, zwłaszcza w tak delikatnej materii, jak profilaktyka społeczna.

W szkole zatem nie tylko należy uchwalić stosowny program identyfikując wcześniej problemy do rozwiązania, sposoby realizacji całego zadania (np. podzielonego na szczegółowe działania), osoby odpowiedzialne, terminy realizacji i przeznaczone nań środki. Pamiętać też należy, że każdy plan (program) podlega rozliczeniu pod względem zgodności z nim samym (prawo), ale też efektywności, oszczędności i terminowości. Wnioski z niego płynące winny służyć do opracowania kolejnych planów na kolejne okresy.

Szósty standard kontroli zarządczej stanowi, że to określanie celów i zadań, monitorowanie ich i ocena ich realizacji są jej elementem. Z kolei cele i zadania należy określać jasno i w co najmniej rocznej perspektywie. Ich wykonanie należy monitorować za pomocą wyznaczonych mierników. Następnie w jednostce nadrzędnej lub nadzorującej należy zapewnić odpowiedni system monitorowania realizacji celów i zadań.

Zaleca się przeprowadzanie oceny realizacji celów i zadań uwzględniając kryterium oszczędności, efektywności i skuteczności (nowe kryterium). Można odnieść wrażenie, że obowiązujące prawo podpowiada sposoby realizacji wielu zadań.

Tak zoperacjonalizowane zadanie nie tylko ułatwi pracę nad nim od strony metodycznej, ale pozwoli spojrzeć na nie od strony legalnej, efektywności, oszczędności, skuteczności czy terminowości. To też szkoła racjonalnego planowania i zadaniowego rozliczania z jego wykonania.

Zadania realizowane w szkole i działania z nich wynikające wpisane są w dwa modele: ekonomiczno-organizacyjny i prawno-administracyjny skutecznej promocji zdrowia i profilaktyki, będące skutkiem działania prawa powszechnego także w szkole. Przyjęto konstytucyjny układ, że państwo wspiera finansowo realizację zadań także z obszaru profilaktyki społecznej i zdrowia, więc pozostawiono gminom dochody za udzielanie koncesji na sprzedaż i wyszynk napojów alkoholowych.

Dobre planowanie zadań, nie tylko z zakresu profilaktyki społecznej i zdrowotnej w szkole może przyczynić się do wyliczenia realnych kosztów realizacji tych zadań.

3